

**CONTRIBUȚII LA ISTORICUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI LIMBII
LATINE ÎN ȚARA NOASTRĂ**

DE

MARIA MARINESCU-HIMU

Începutul învățămîntului limbii latine în Moldova este legat de inițiativa lui Iacob Despot Eraclide¹ de a întemeia o « Schola Latina » la Cotnari, în preajma Iașilor². Descendent dintr-un « arbor illustrissimae Heraclidarum familiae », pe care și-l alcătuisese singur, Iacob Despot Eraclide făcuse studii strălucite în insula Chios, sub conducerea învățatului grec Hermodorus Listarhos³, și ajunsese la o stăpînire perfectă a celor două limbi clasice ca și a mai multor limbi moderne. Cătreierînd prin apusul Europei, se impusese atenției lui Melanchton, vestitul « praeceptor Germaniae », și a lui Carol Quintul. Acesta din urmă, apreciindu-l pentru meritele lui literare, îi conferise chiar titlul de cavaler și-l cinstise cu dreptul de a încununa poezii. Întemeierea « Scholei Latinae » de la Cotnari este o urmare naturală a puternicei mișcări culturale a timpului, creată de Renaștere, cînd regi și prinți, în întrecere unii cu alții, se înconjoară la curte de poeți, artiști și învățați, organizează școli și concursuri poetice, favorizînd astfel dezvoltarea culturii.

Școala de la Cotnari pare să fi luat ființă pe la 1563, judecînd după cele două documente păstrate⁴.

Elevii școlii, recrutați « de pretutindeni » din țară, primeau, pe lângă instrucțiune, hrană și îmbrăcăminte. Învățămîntul consta, în primul rînd din însușirea limbii latine, așezămîntul de la Cotnari avînd caracterul unei școli elementare și al unui curs inferior, în același timp, organizare tipică pentru toate « școlile latine » ale vremii. După însușirea primelor elemente, elevii studiau, timp de trei ani, gramatica. Urma un curs de doi ani de retorică și dialectică; retorică avea ca obiectiv « ars dictandi », adică formarea deprinderii de a redacta hrisoave, acte diplomatice, scrisori etc., iar lecțiile de dialectică introduceau pe elevi în logica aristotelică.

¹ Iacob Despot Eraclide a venit pe tronul Moldovei, la 18 nov. 1561.

² Vezi Ștefan Bîrsănescu, « Schola Latina » de la Cotnari, Iași, 1957, p. 70.

³ Mihail Hermodorus Listarhos, originar din insula Zante, și-a făcut studiile la Roma și Ferrara. A activat ca profesor la Ferrara (1546—1547) și la Constantinopol. Apoi s-a întors în Grecia, s-a stabilit la Chios și a dezvoltat o laborioasă activitate ca profesor. Vezi C. Sathas, *Νεοελληνική φιλολογία*, Atena, 1863, p. 143—144.

⁴ Primul document este un raport către regele Maximilian al Boemiei, publicat în Hurmuzachi, II, I, p. 405—6; al doilea este programul cultural al lui Despot din « Vita Iacobi », publicată de Legrand.

Scopul final al acestor două discipline era pregătirea elevilor « ad dicendum et iudicandum »¹. Pe lângă lectura textelor și exercițiile gramaticale, în « Schola Latina » de la Cotnari, se făceau lecții de geografie, fizică, astronomie și religie. Elevii începători, numiți « tabulistae », învățau « tabula », un abecedar cu litere, silabe și mici texte latinești, în care locul principal îl aveau « Pater noster », « Ave Maria » și « Symbolum Apostolicum », memorate de elevi, cuvânt cu cuvânt. După această pregătire inițială, elevii treceau la manualul lui Donatus în care, pe lângă gramatică, studiau texte din Cicero, Esop și maxime, mai ales din Cato².

Intrucât manualul de bază era Donatus, elevii purtau numele de « Donatistae ». Cei din ultimul ciclu se numeau « Alexandristae », după numele lui Alexander de Villa Dei, autorul unui cunoscut manual de gramatică, redactat pe la 1200. Elevii avansați consacrau cele două ore de studiu din cursul dimineții, lecturii lui Esop, Terențiu și Plaut. După răgazul de la amiază, programul prevedea încă două ore de studiu și de muzică bisericească. Lecția se desfășura astfel: se făcea mai întâi lectura textului de către profesor, apoi se explicau cuvintele și se dădeau lămuriri privitoare la prozodie. Urma o nouă lectură cu care prilej se comentau « lucrurile » (*realia*), incluse în textele studiate. După aceea se extrăgea ideea și se lămureau noțiunile de astronomie, fizică, geografie și istorie³. Principiile călăuzitoare erau cele elaborate de Melanchton care recomanda să se practice metoda « învățării pe de rost », « întrucât atita știm cât putem reține » (*tantum scimus quantum in memoria tenemus*); de asemenea să se pretindă elevilor să pătrundă prin repetiții cunoștințele transmise (*lectio lecta et non repetita quasi nulla est*) și să se prevadă exerciții, cunoscând din dispute și declamații, pe baza autorilor studiați. Exercițiile aveau ca scop dezvoltarea memoriei și a vorbirii⁴. Personalul didactic al școlii era alcătuit dintr-un rector (director), doi lectori (profesori), doi profesori suplinitori și un « cantor »⁵.

Școala de la Cotnari a avut o existență de un secol și mai bine, ajungând cu vremea o simplă școală de gramatică cu două, trei clase. În ultimii ani, școala și-a restrâns activitatea, nemaifuncționând pentru « copiii de pretutindenii » din țară, ci numai pentru ai catolicilor din Cotnari⁶.

În afară de această școală ne mai sînt cunoscute și alte « școli latine », înființate la Brașov, Sibiu, Caransebeș, Lugoj, Făgăraș, Aiud și Orăștie. Matricolele școlii catolice din Sibiu datează din anul 1510. O dată cu trecerea sașilor din Sibiu la « Reformă », școala devine evanghelică. Către 1547, școala fiind mult frecventată, este înzestrată cu un local mai spațios, dispunând de un număr sporit de profesori pentru latină, greacă, ebraică, dialectică, retorică și religie. În perioada 1590–1598, școala se dezvoltă, funcționând cu șase profesori, un rector (director), doi lectori (profesori), doi colaboratori (profesori suplinitori) și cu un cantor. Ia ființă și o bibliotecă. Școala cunoaște o înflorire deosebită în 1637 sub conducerea lui Oltardus și în 1663, pe vremea rectoratului lui Iacob Schnitzler. Învățătura dată elevilor era cea obișnuită pe vremea Renașterii, punîndu-se accentul pe poetică și retorică. La această școală și-a făcut studiile Mihail Halici, « nobilus Romanus civis de Caransebeș », cum iscălește el oda scrisă în latinește și trimisă

¹ Vezi Șteian Bîrsănescu, *op. cit.*, p. 81.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ Vezi Fr. Paulsen, *Geschichte des gelehrten Unterrichts*, Leipzig, 1919, Ediția a III-a, vol. I, p. 44, 153, 155, 278–9, apud St. Bîrsănescu, *op. cit.*, p. 81, nota 99.

⁵ Se cunosc numele a doi profesori ai școlii de la Cotnari: Iohannes Sommer și Petrus Elmann. Iohannes Sommer, originar din Pîrna-Saxonia, a urmat cursurile universității din Francfurt pe Oder, la care a renunțat după un timp, învinuind « muzele » că nu îmbogățesc pe închinătorii lor. Pornind în lumea largă, poposește la curtea lui Despot, mai întâi ca secretar al cancelariei domnești și apoi ca director și profesor al școlii. Între 1567–1570 îl întîlnim ca profesor la « Liceul Evanghelic » din Bistrița. Vezi St. Bîrsănescu, *op. cit.*, p. 193.

⁶ *Op. cit.*, p. 118–121.

unui prieten al său¹. Școlile « latine » din Caransebeș și Lujog se dezvoltă cu sprijinul material și moral al lui Acațiu Baresay, ban al acestor orașe. Școala reformată românească din Făgăraș a fost deschisă de Suzana Lorantfi, soția lui György Rákoczi I, la îndemnul lui J.A. Komensky, care-n perioada 1650—1654 desfășurase o vie activitate în Ardeal, căutînd să frîneze propaganda catolică². Din regulamentul de funcționare al acestei școli — singurul cunoscut în zilele noastre — rezultă că acest așezămînt a funcționat ca școală elementară avînd și cîteva clase de gimnaziu inferior³. Este de remarcat că deși accentul se punea pe învățarea religiei, limbii romîne și latine, științele reale se bucurau de o atenție deosebită. Printre manualele folosite pentru predarea limbii latine la această școală, au fost « Janua linguarum reserrata » și « Vestibulum » ale lui J. A. Komenski. Absolvenții școlii puteau să-și completeze studiile urmînd un curs pregătitor, destinat viitorilor dascăli și preoți pentru poporul de la sate. Într-o astfel de școală a învățat carte Efreim Zăcanul, « dascălul Sebeșului », unul din talmăcitorii Paliei de la Orăștie.

Școala de la Orăștie a funcționat numai cu un număr de trei clase, fiind o școală elementară. În clasa I « alfabetică » se învăța scrisul și cititul; începînd cu clasa a II-a se învăța sistematic limba latină și elină, la care ulterior s-au adăugat limba ebraică, matematica și catehismul. Pe vremea lui Gh. Rákoczy, numărul claselor se urcă la șase, introducîndu-se o dată cu această schimbare noi discipline ca: psihologia, metafizica, istoria, retorica, algebra și geometria. Obiectul principal de studiu continuă să fie limba latină, în timp ce studiul limbii grecești, ca și al celei ebraice, se reduce treptat. În același secol, al XVII-lea, mai este menționat, la Aiud, vestitul « Collegium Bethlenianum Alba Enyedense », transferat de Mihail Apaffy I de la Alba Iulia.

La Brașov este menționată încă din sec. al XVI-lea o « Schola Coronensis ». În timpul rectorului (directorului) Dominicus Prodnerus din anul 1586, școala a primit denumirea de « Gymnasium Coronense »⁴. Ulterior a devenit liceu complet, dîndu-i-se numele lui Honterus. Unele date cu privire la programa Scholei Coronensis, în anul 1698, le găsim într-un « Diarium », redactat de Michael Eckhard și inserat în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó* (vol. 7, p. 618), în care sînt specificate autorii clasici studiați⁵.

Un strălucit învățat, format pe băncile liceului Honterus din Brașov și, mai tîrziu, la Universitatea din Lipsca, a fost Ștefan Bergler, renumitul editor de texte clasice.

În afară de aceste școli, învățămîntul limbii latine a înflorit la Tîrgoviște, în școala de tip academic de sub conducerea profesorului, chiot de origine, Pantelimon Ligaridis. Format în anii tinereții la Institutul « Sf. Athanasie » din Roma, una din cele mai vestite școli ale faimo-

¹ Vezi N. Drăganu, *Mihail Halici, Contribuție la istoria culturală romînească în sec. XVII*, p. 92—94. Vezi și L. Bologa, *Komensky și școala romînească din Transilvania*, în *Rev. de pedagogie*, nr. 5 din 1957, p. 27.

² I. V. Orghidan, *Două cărți consacrate memoriei lui J. A. Komensky*, în *Rev. de pedagogie*, nr. 1 din 1959, p. 118—120.

³ Regulamentul acestei școli este publicat în revista *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*, Budapesta, 1910, p. 112—118. Trad. rom. se află în *Rev. gen. a învățăm.*, XII, 1924, p. 440—446.

⁴ Vezi I. Dück, *Geschichte des Kronstädter Gymnasiums*, Kronstadt, 1845. Vezi Maria C. Marinescu, *Umanistul Ștefan Bergler*, Buc., 1943, p. 166—169.

⁵ « In poetica classe legantur: P. Vergilius, poetarum princeps. P. Ovidius Naso, in elegiis primus, poetarum felicissimus, sed amator et huius modi alia procul a te. P. Papinius Statius, Claudianus, Quint. Hor. Flaccus, M. Annaeus Lucanus, Annaeus Seneca in tragoediis, Juvenalis, Martialis, Catullus, Tibullus, Propertius. In Historia Latini: Sallustius, T. Livius, lacteum orationis flumen fundit. Cor. Tacitus, Q. Curtius, probus legitissimusque historicus, Thucydides inter eos palmam obtinere creditur, elocutione, tota gravis et brevis densus sententiis, sanus iudicis, actionis vitam dirigens. Orationibus et excursibus admirandus, Polybius, Plutarchus, via ad virtutem. In Oratoria: M. Tullius, Lucius Annaeus Seneca »...

sului ordin iezuit, ajunge în Orient, îndreptându-se către 1646 spre curtea lui Vasile Lupu, unde fusese chemat ca profesor la « Colegiul din Iași »¹. În drum este oprit de munteni în vechea capitală a Țării Românești, Tîrgoviște, și angajat de postelnicul Constantin Cantacuzino ca profesor al celor doi fii ai săi mai mari, Drăghici și Șerban, viitorul domn. Prezența acestui profesor la Tîrgoviște a determinat și pe alți boieri să-i solicite serviciile, luînd astfel naștere aci o școală umanistă de grad superior, numită « Schola Graeca et Latina »². Fără îndoială că școala organizată de Pantelimon Ligaridis a fost în spiritul și după modelul celor iezuite. Spre deosebire de « Schola Latina » de la Cotnari, care are caracterul unei « școli latine » propriu-zise, cu o durată de cinci ani, « Școala de la Tîrgoviște » era o școală de nivel superior. Deducem acest lucru din rapoartele adresate de Ligaridis « Propagandei », în care menționa că la « Școala greacă și latină » din Tîrgoviște ținea lecțiile în limba greacă și latină și că deținea două catedre, de logică și de retorică; prin aceasta, programa școlii era egală cu a colegiilor iezuite, apropiindu-se de colegiile academice³. Secundat de un alt profesor — și acesta chiot de origine — Ignatie Petriș, sosit în țară cu ani în urmă, colaborator la « Îndreptarea legii » (1652) și preluător al epopeii bizantine « Dighenis Akritas », el are meritul de a fi întemeiat prima școală de învățămînt superior, premergătoare universității. În această școală, Ligaridis a supravegheat instruirea a doisprezece tineri, aparținînd celor mai mari familii din Țara Românească⁴.

Importanța « Școlii grecești și latine » de la Tîrgoviște constă în pregătirea epocii de intensă activitate culturală, inaugurată după 1679 de Șerban Cantacuzino, fost elev al școlii, și ilustrează o etapă importantă din istoria culturii și învățămîntului din Țara Românească, întrucît, acum, pe lângă interesul pentru cultura greacă se naște interesul pentru cea latină. De asemenea, școala își are semnificația ei și sub un alt aspect: acela al propagandei catolice pentru a atrage la ideea unirii pe romîni, frîind astfel înfrîurirea exercitată de școlile Reformei din Transilvania⁵. Școala academică de la Tîrgoviște, de tip umanist occidental, care a luat ființă pe pămîntul Țării Românești, a avut ca primi discipoli pe Șerban Cantacuzino, pe fratele acestuia, Drăghici, pe Daniil Panoneanu și, poate, pe Radu, fiul lui Udriște Năsturel, și pe Matei, fiul adoptiv al domnului⁶.

Studiul limbii latine a figurat la loc de mare cinste și-n programul celor două « academii domnești » din București și Iași. Elevii acestor « academii », care nu erau nicicînd recrutați dintre fiii plugarilor și țărănilor, « cărora » — zice hrisovul dat de Alexandru Ipsilante în 1776 — « le este dată agricultura, păstoria și ocupațiunea obligatoare pentru lucrarea pămîntului și creșterea vitelor », erau introduși în primii trei ani în studiul gramaticii grecești, după care începeau să studieze literatura greacă și latină, cărora le consacrau alți trei ani. Urmau alți trei ani pentru studierea poeticii retoricii și moralei lui Aristotel. După acest studiu, se făcea audierea, de-a lungul unui nou trieniu, a științelor universitare: aritmetica, geometria, istoria, istoria geografiei, filozofia aristotelică și astronomia. O dată absolvit acest ultim ciclu, « elevii urmau să iasă din școală și să-și aleagă fiecare viața ce voiește sau bisericească sau politică »⁷.

¹ Vezi Victor Papacostea, *Originile învățămîntului superior în Țara Românească*, în Studii, nr. 5 din 1961, n. 1138—1167.

² *Ibidem*, p. 1153.

³ *Ibidem*, p. 1157.

⁴ Din faptul că cei doisprezece tineri munteni stăpîneau bine cele două limbi clasice, s-ar putea deduce că la Tîrgoviște va fi funcționat și « o școală de gramatică » sub conducerea poate a lui Ignatie Petriș sau a vreunui alt profesor. Vezi Papacostea, *op. cit.*, p. 1160.

⁵ Vezi Papacostea, *op. cit.*, p. 1163.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Constantin Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre romîni în epoca fanariotă*, București, 1888, p. XVIII—XIX.

Metoda de predare a limbilor clasice în cele două școli domnești era superioară celei întrebuințate în școlile occidentale, majoritatea profesorilor fiind educatori cu renume, care studiaseră la una sau două universități occidentale. Absolvenții celor două școli ajungeau la o stăpînire desăvîrșită a limbilor greacă și latină, așa cum e cazul lui Chesarie al Rîmnicului, absolvent al Academiei din București¹. Tinerii Filipești, Florești, Ghiculești și Sturzești redactau în limba greacă mai elegant decît grecii neaoși². Limba greacă se studia prin metoda parafrazării în limba vorbită, cultivîndu-se astfel amîndouă. Limba latină se învăța în mod obișnuit prin traducere atît în limba greacă veche cît și în cea nouă. Reputația la care ajunsese « Academia » din București făcea să fie frecventată de numeroși străini.

Un document aflat între fotocopiile venite de la Moscova și păstrat în Arhivele Statului din București ne arată că Andrei Mihailov, « traducătorul de limbă greacă de la departamentul treburilor din afară », era trimis la începutul veacului al XVIII-lea împreună cu solul Muntenei, David Ceaușul, în Țara Muntenească « pentru a învăța limba latină și celelalte științe ». Călătoria de studii a lui Andrei Mihailov urma să dureze pînă la porunca marelui suveran și pînă ce solul, David Ceaușul, se va fi înapoiat la Moscova³. Dintr-un al doilea document, din 26 mai 1707, aflăm că în anul 1705 a mai fost trimis în Țara Romînească, pentru a învăța limba romînă, tînărul Danilo Vasili, elev al școlii de științe matematice și de navigație⁴. Trimiterea acestor tineri la învățătură în țara noastră își află explicația în faptul că învățămîntul la București cunoștea o epocă de înflorire, capitala noastră dispunînd, pe la 1705, de două importante așezăminte culturale, unul pentru studiile slave, în incinta Mînăstirii Sf. Gheorghe Vechi, și Școala de la Sf. Sava sau Academia Grecească, care a avut rolul de a ridica învățămîntul nostru la un nivel european. Datorită programului, în școala de la Sf. Sava s-a statornicit într-o formă oficială cultul pentru clasicismul greco-roman, pentru disciplinele filozofice și, după unele izvoare, chiar pentru medicină⁵. Ulterior aveau să se bucure de o situație preponderentă științele pozitive și limbile moderne. Teologia, care inițial deținuse un loc de frunte, primea neîncetat lovituri din partea învățămîntului filozofic și științific, prin noile curente de idei, introduse de Teofil Coridaleu și emulii săi, deschișîndu-se filozofiei drumul pozitivismului și al materialismului. Aceste curente găseau, la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea, un climat favorabil de dezvoltare, la noi în țară, care lipsea la Constantinopol și în țările Orientului, aflate sub stăpînire otomană. Și nu este fără importanță faptul că unii dintre profesorii Academiei din București făceau un cald elogiu filozofiei cu tendințe ostile scolasticii, subliniind necesitatea luminării tineretului pe calea învățaturii libere, dezbărată de scolastica medievală, pe calea științei.

În sec. al XIX-lea, se observă că tendințele pentru sprijinirea învățămîntului științific sporesc. Învățămîntul clasic continuă totuși să aibă preponderență. Însuși Ion Ghica, precizînd deschiderea de școli profesionale, în care tinerii să poată dobîndi o profesie sau o meserie « care să le fie un mijloc de viațuire », susținea deopotrivă « învățămîntul colegial », organizat după cel francez și mai ales german, cu un caracter pur umanist și, în același timp, limitat⁶.

¹ Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. XXXV.

² Const. Paparigopoulos, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους*, vol. 5, partea a II-a, Atena, 1925, p. 157.

³ Victor Papacostea, *Doi bursieri ai lui Petru cel Mare la școlile din București*, Studii, nr. 1, anul XIV, 1961, p. 115—121.

⁴ *Ibidem*, p. 116.

⁵ *Ibidem*; vezi și Hurmuzaki XIII, p. 217 (5), 219 (3), 227 (16) și 246 (8).

⁶ Vezi D. Păcurariu, *Ion Ghica și unele probleme ale învățămîntului*, în Rev. de pedagogie, nr. 5, 1957, p. 21.

« Învățăturile clasice trebuiesc urmate — zicea Ghica — numai de acei oameni care prin perseverența lor sau prin lesnea lor poziție în care se află sînt siguri că vor putea ajunge să dobîndească și să merite titlul de om învățat sau de doctor ». Recunoscînd din plin necesitatea dezvoltării învățămîntului practic, I. Ghica simțea, totuși, nevoia de a sublinia valoarea educativă a studiilor clasice. « Cunoașterea comorilor culturii clasice are o deosebită importanță — spunea el — pentru formarea gîndirii omului, pentru cultivarea sentimentelor înalte ». De asemenea sublinia faptul că cultura și limbile clasice înlesnesc învățarea istoriei, a filozofiei și literaturii, care fac baza învățăturilor colegiale, « științele care îmbogățesc duhul și-l pregătesc pentru descoperiri și invenții noi »¹.

După indicațiile lui Ion Ghica, studiul limbii latine se făcea după sistemul francez, pe bază de lecturi și traduceri din *Selecta e profanis, De viris illustribus urbis Romae*, epistolele lui Cicero, Cornelius Nepos, egllogele lui Vergiliu, Metamorfozele lui Ovidiu, Comentariile lui Cezar, discursurile lui Cicero, T. Livius, Salustiu și Terențiu. Paralel cu lecturile din autorii menționați, se dădeau noțiuni de morfologie și sintaxă latină și se practicau exerciții pentru căpătarea deprinderii de a scrie și vorbi latinește corect și elegant și pentru a versifica un subiect dat².

Dar necesitatea din ce în ce mai imperioasă de a se da învățămîntului o orientare pozitivă, cerută de realizările obținute în tehnică și știință, determină numeroși intelectuali progresiști să-și spună părerea față de școala timpului. O critică serioasă a învățămîntului din țara noastră, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, a făcut de pe poziții materialiste, profesorul de științe fizico-chimice de la « Liceul Lazăr » din București, Ștefan C. Mihăilescu. Reprezentînd tendințele progresiste ale burgheziei care susținea intensificarea dezvoltării industriale a țării, profesorul Ștefan C. Mihăilescu a criticat învățămîntul clasic, bazat pe studiarea limbii latine, cerînd un învățămînt științific mai extins, organizat în școli « reale », legate de nevoile producției capitaliste. Lupta lui pentru un învățămînt « real » se reflectă cu prisosință în lucrarea *Industria și rebelul*. « Progresul — zice el — nu-și va lua zborul lui puternic decît în atmosfera liniștită a păcii universale. Utopia de astăzi, mîine va deveni o realitate. Nu vă îndoiiți. Toate ideile mari sînt utopii la început... Aceia care vor saluta aurora erei de adevărată pace și fericire, vor avea să aducă industriei mulțumirile lor adînci, precum și geniului inventiv al științelor pozitive. Școală și industrie: iată formula timpului. Popoarele care vor să trăiască și aspiră la un viitor mare, să înalte școala, să cultive industria »³.

Interesul viu pentru o școală pusă în slujba poporului se reflectă în paginile « Contemporanului » din anii 1881—1891, în care au fost supuse unei analize atît planurile din învățămînt cît și manualele folosite în școli, dezvăluindu-se conținutul neștiințific, retrograd și mistic al învățămîntului, necorespunzător nivelului atins de știința contemporană. Glasul « Contemporanului » a arătat că științele naturii și matematica aveau cele mai puține ore, în comparație cu disciplinele umaniste. Ținînd seamă de aceste critici, legile școlare din 1898 și 1899 au urmărit ca, în conformitate cu cerințele dezvoltării capitalismului la noi, să dea învățămîntului de cultură generală o organizare și o orientare mai realistă, acordînd în planul de învățămînt o mai mare importanță științelor pozitive. Legea elaborată de Spiru Haret în 1898 realizează o modificare esențială în configurația liceului, prevăzînd trifurcarea cursului superior în secție clasică, modernă și reală. În chipul acesta se acorda aceeași importanță învățămîntului real ca și celui umanistic. Aceasta era, bineînțeles, o măsură impusă de dezvoltarea capitalismului în țara noastră. Aceasta n-a rezolvat problema învățămîntului nici pe departe, întrucît toate

¹ D. Păcurariu, *op. cit.*

² *Ibidem.*

³ *Vezi Texte privind dezvoltarea gîndirii social-politice în România*. Vol. I, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 405—406.

legile înfăptuite în sec. al XIX-lea, cât și cele ce au urmat nu au urmărit în esență decît transformarea din ce în ce mai accentuată a școlii și, în genere, a învățămîntului într-un mijloc de apărare și întărire a orînduirii capitaliste. Acest principiu avea să fie călăuzitor pentru întreaga politică a burgheziei și moșierimii în domeniul învățămîntului, pînă la 23 August 1944.

După această dată, în ansamblul măsurilor menite să înfăptuiască construcția socialismului în țara noastră, reforma învățămîntului din 1948 reprezintă un moment de bază al revoluției culturale, ducînd la ridicarea școlii noastre pe o treaptă mai înaltă. La baza învățămîntului din zilele noastre stă ca principiu asigurarea accesului spre știință pentru toți oamenii muncii și, concomitent, asigurarea unui fundament realist-științific.